

Две војне револуције у другој половини 20. века

УДК : 355.02 : 355.43], 1945/2000*

Др Тодор Мирковић, пуковник у пензији

Две војне револуције (нуклеарна и информатичка) настале су у периоду од свега нешто више од педесет година (1945–2000). Освајање нуклеарне енергије и њена војна примена чинили су праву револуцију у војној (не и у привредној и друштвеној) сфери: снажно је утицало на организацију војске и на гледишта о њеној употреби у евентуалном нуклеарном рату или рату уз употребу или претње употребом и нуклеарних оружја. Промене у односу снага у свету и (нарочито) у геополитичким и геостратегијским условима, као и развој нових војних технологија, учиниле су да се нуклеарна стратегија потисне у страну, али, аутор сматра, не и опасности од могуће употребе нуклеарних оружја у измењеним међународним условима.

Масовно увођење средстава ратне технике у оружане снаге развијених на основу нових, информатичких технологија водило је ка још једној војној револуцији у последњој четвртини 20. века. Промене у погледима на рат и начин вођења рата настале под утицајем тих средстава и у измењеним међународним околностима, објективно, веће су и далекосежније од промена насталих под утицајем нуклеарног оружја. Развој и примена америчке стратегије информатичког рата, наглашава аутор, чини суштинску промену у односу на класичну војну мисао из 19. и прве половине 20. века. Та стратегија, која се у војној публицистици САД означава и као стратегија за 21. век, вероватно ће обликовати војну мисао уопште или, најмање, током првих деценија 21. века.

Када је реч о *револуцији*, обично се помисли на „преврат, заокрет, нагло и насилно мењање постојећег друштвеног претка“.¹ Међутим, појам *револуција* има и друга значења, на пример, „потпуно мењање или преображавање чега“² или: „велика промена у начину

¹ Милан Вујаклија, *Лексикон страних речи и израза*, „Просвета“, 1980, стр. 782.

² Исто.

чињења нечег“³, односно „радикална промена у мишљењу, владању или понашању“³ (Вебстер).

У нашој војној лексикографији појам *војна револуција* није довољно јасно дефинисан, али се најчешће објашњава као велика промена у припремама за рат и извођењу ратних дејстава, као што је био, на пример, Наполеонов концепт стварања масовне (народне) армије (*Levee en Masse*) или немачки концепт „муњевитог рата“. Војном револуцијом често се означава и увођење у оружане снаге и коришћење у рату појединих важних врста ратне технике, на пример, средстава жичних и бежичних веза, борбених авиона, и слично. Међутим, то су само етапе у еволутивном развоју средстава којима се води рат и у вештини њихове употребе. Војни теоретичари и историчари (Ф. Штернберг, Тофлерови, и други) стварне војне револуције свде на неколико заиста великих, суштинских промена у начину вођења рата насталих као резултат нових технолошких достигнућа и војне примене средстава развијених на основу тих достигнућа. Према њиховим схватањима, све до средине 20. века настале су свега две такве револуције: прва је изазвана појавом барута, тј. увођењем у оружане снаге и ратном применом ватрених оружја, а друга – војном (и ратном) применом моторних средстава транспорта. У другој половини 20. века настале су још две војне револуције – нуклеарна и информатичка револуција.

Нуклеарна војна револуција

Нуклеарно оружје употребљено је само једанпут, у две узастопне експлозије, и то на самом крају Другог светског рата. Међутим, због своје изузетно велике убојне и рушилачке моћи, изазвало је праву револуцију не само у мислима војних стратега суперсила и многих других земаља већ и у припремама и планирању употребе оружаных снага у евентуалном рату.

Фисиона бомба из 1945. године имала је снагу око 20.000 пута већу од бомбе од килограма експлозива ТНТ из Другог светског рата, а фузиона (хидрогенска) бомба из 1949. године имала је 1.000 пута већу снагу од прве нуклеарне (атомска) бомбе. Тако је у кратком временском периоду, између 1945. и 1950. године, експлозивна снага једног оружја повећана више милиона пута, што јасно показује да су та оружја била револуционарна новина када је реч о средствима за вођење рата и да су снажно утицала на мишљење о рату и начину његовог вођења. Наиме, нуклеарна оружја, чије су количине и разноврсност (врсте и намена) непрекидно повећаване у арсеналима суперсила и блокова, унела су суштинске промене у стратегије и ратне доктрине

---

³ Webster's New International Dictionary, Springfield, Massachusetts, U.S.A., p. 1944.

суперсила и блокова, па и многих других земаља.⁴ Током шездесетих и седамдесетих, а нешто мање и осамдесетих година, готово сви ратни планови у којима је предвиђена могућност ангажовања снага суперсила и блокова рађени су *под претпоставком употребе нуклеарних оружја*.

Револуционарни утицај нуклеарних оружја на организацију оружаних снага и на начине вођења рата може се посматрати (и најбоље сагледати) са два становишта: 1) развоја и могуће употребе стратегијских (интерконтинентална) нуклеарних оружја, и 2) евентуално коришћења нуклеарних оружја у извођењу борбених дејстава на копну. Интензиван развој и огромне количине стратегијских нуклеарних оружја у арсеналима суперсила условили су стварање нових војних формација у оквиру структура њихових оружаних снага. У Сједињеним Америчким Државама прво је то била *Стратегијска ваздухопловна команда* са стратегијским бомбардерима – носачима нуклеарних оружја, а затим стратегијске снаге које је сачињавала тзв. *нуклеарна тријада*: стратегијска авијација, интерконтиненталне балистичке ракете и балистичке ракете великог домета, које се лансирају са подморнице на нуклеарни погон. У оквиру совјетске армије формиран је посебан вид оружаних снага – *Ракетне јединице стратегијске намене*, чију су ударну снагу претежно чиниле интерконтиненталне балистичке ракете с нуклеарним бојним главама. Целокупне борбене (маневарске и ватрене) могућности тих формација биле су огромне. Већ крајем шездесетих година оне су располагале са по неколико хиљада нуклеарних бојних глава појединачне јачине од 150 килотона (КТ) до 10 или више мегатона (МТ). Размишљања о употреби тих оружја произвела су нов поглед на рат, а стратегија, као најважнији елемент ратне вештине, подигнута је на виши ниво.

Готово ништа мањи значај и утицај на ратну вештину на оперативном и тактичком нивоу нису имала нуклеарна борбена средства (НБС) оперативно-тактичке намене. Њихов утицај на (евентуално) извођење ратних дејстава на копну, према стручњацима НАТО-а и ВУ, испољаван је кроз предвиђања начина извођења борбених дејстава и трајања рата. Војни стратези и планери НАТО и ВУ, наине, нису напуштали идеју о фронталном виду ратовања, али су предвиђали да би међублоковски рат, вођен и уз употребу НБС, био много динамичнији и, начелно, краткотрајнији – у сваком случају без *рововске војне*. Да би потврдио своје виђење тактике у атомском рату, француски војни теоретичар и публициста О. Ф. Микше, поред осталог, писао је и следеће: „Једна обична атомска бомба од 20 КТ одговара, по свом

⁴ Виктор Бубањ је о томе, поред осталог, писао („Војно дело“, 1–2/1958): „С појавом читавог арсенала новог оружја (атомског, ракетног и др.) свака земља је суочена са могућношћу учешћа у једном страховитом рату, који би се по много чему разликовао од свих досадашњих ратова“ (*Разматрања о савременом рату – Избор објављених радова*, „Народна армија“, Београд, 1959, стр. 134).

учинку, количини од око 400.000 артиљеријских зрна средњег калибра, а само један атомски топ може да избаци пет оваквих пројектила на сат. Да би се добио исти резултат у истом временском размаку, било би потребно око 35.000 пољских топова средњег калибра.⁵ Такође, Ото Микше је констатовао да један нуклеарни пројектил од 20 КТ дејствује у полупречнику од 3.275 m, што одговара површини од 35,65 квадратних метара. Таквом експлозијом не само да би се створили услови за брз маневар већ би се остварили и одређени психички ефекти на припаднике оружаних снага против којих би такво оружје било употребљено.

Советски маршал Соколовски био је још одређенији када је реч о могућем комбиновању *нуклеарних удара* и маневра. Он је писао да „пробој одбране више није проблем“. Он би се, према Соколовском, постигао нуклеарним ударима по тактичким објектима на одабраним правцима напада, а „уништење преосталих групација непријатељевих јединица ракетно-нуклеарним ударима и брзим дејствима тенковских групација и ваздушних десаната у дубини, такође би се релативно брзо постигло“. Те и друге чињенице упућују на то да су *нуклеарна оружја заиста довела до нове војне револуције*, прво у схватањима војних аналитичара и планера, а затим и у подручју организовања оружаних снага и предвиђања начина њихове употребе у борби.⁶

Током „хладног рата“ нуклеарно оружје, срећом, није употребљено у ратне сврхе. Револуционарно је утицало углавном на војну мисао – на размишљања, прво, о томе како да се употреби и одбрани од њега, а потом и како да се избегне његова употреба. О томе је познати геополитичар и војни аналитичар генерал М.П. Галоа писао: „1945-та фисија, а касније фузија атома потпуно је револуционисала ратовање. Оружани сукоби су постали не само питање припрема за борбу, већ такође позивају мисао на разумност. На Истоку, као и на Западу, војни монолитизам све више и више постаје ризик. Сазнање о могућностима њихове употребе добија међународну димензију и условљава развој стратегије о њиховој неупотреби“.⁷ Међутим, чињеница да нуклеарно оружје није употребљено у међублоковском конфронтирању и да су арсенали тог оружја САД и СССР (РФ) значајно редуковани, као и да је завршен „хладни рат“, вођен између суперсила, не отклања опасност од њихове могуће употребе у будућим рато-

⁵ Микше, *Тактика атомског рата*, ВИЗ, Београд, 1957, стр. 123 и 124.

⁶ Соколовски, *Војна стратегија*, ВИЗ, Београд, 1965, стр. 431 и 432. Маршал Соколовски је у својој *Војној стратегији* писао и следеће: „Карактеристична особеност развоја средстава оружане борбе у савременим условима јесте појава квалитативно нових врста оружја и ратне технике и њихово брзо увођење у оружане снаге, довело је до корених промена у њиховој организацији и начинима извођења ратних дејстава свих размера. У војној стратегији и ратној вештини догодило се преокрет“ (*исто*, стр. 279).

⁷ General Pierre Marri Galois, *Nuclear Weapons and Strategy*, „Military Review“, May 1970, pp. 59–70.

вима. Земље чланице „нуклеарног клуба“ и даље поседују велике количине НБС, а у питању је и нуклеарна пролиферација (Израел, Индија, Пакистан). Тако ће и будуће генерације, вероватно, бити оптерећене опасностима од могуће употребе нуклеарних оруђа.

Војна информатичка револуција

За разлику од нуклеарне војне револуције, која је настала због неочекиване појаве потпуно новог, суштински другачијег и убојитијег оруђа, улазак у информатичку војну револуцију био је постепен и релативно дуготрајан. Нуклеарна војна револуција била је ако не извориште, а оно, најмање, снажан покретач развоја и настанка нове, информатичке војне револуције. Нуклеарна технологија, наиме, употребљена у војне сврхе, не само да је снажно утицала на војни мисао већ је постала и водећа војна технологија. Због непрекидног усавршавања нуклеарних оруђа за дејства са копна на даљине од неколико до 10.000 и више километара, из ваздушног простора са различитих даљина и висина, са мора и испод морске површине, било је неопходно освајање нових технологија и њихово спајање с нуклеарном технологијом. На те захтеве највише су се одазвале електроника, оптоелектроника и сензорска техника – технологије које обезбеђују већу прецизност вођења оруђа и њиховог погађања циља, као и ефикаснију заштиту од њих. Електроника и сензорска техника нашле су широку примену и у развоју и производњи конвенционалних средстава ратне технике. Помоћу компјутеризације и других видова аутоматизације готово драматично је повећаван квалитет тих средстава, што је утицало на суштинске промене у стратегији и ратној доктрини првенствено САД, као водеће светске силе на пољу развоја и примене нових војних технологија, а затим и других развијених земаља.

Еволутивне промене у развоју војних стратегија и ратних доктрина под утицајем нових технолошких достигнућа значајно су убрзане средином седамдесетих година 20. века. До тада, производња нуклеарних борбених средстава обе суперсиле, којима су се на том пољу придружиле и неке друге земље (Велика Британија, Француска и НР Кина), добила је такве размере да је постало сасвим јасно да њихова евентуална употреба не би водила ка постизању победе или наношењу пораза, већ општем страдању. Та сазнања су довела до схватања потребе изналажења начина да се избегне њихова употреба и да се изнађу друга решења у припремама за рат и у надметању за првенство у трци у наоружавању. Решење су нашле Сједињене Државе у производњи и масовном увођењу у наоружање СРТ развијених на основу нових технологија. Совјетски Савез је настојао да на том пољу прати САД, али није успевао. Када је Роналд Реган 1981. године најавио велико повећање војних расхода а две године касније промовисао своју стратегијску одбрамбену иницијативу, познату и као „Рат зве-

да", што је подразумевало огромна улагања у освајање нових војних технологија, совјетско руководство је почело да увиђа немогућност да се успешно надмеће, са својим „нејаким савезницима“, у свим војнотехнолошким областима које су наметале Сједињене Државе.

Упоредо са развојем и увођењем у оружане снаге нових СРТ, Сједињене Државе су развијале и нове стратегијске и доктринарне концепције, у које су уграђивана нова достигнућа у развоју нових војних технологија. Управо та интеракција између развоја, производње и увођења у наоружање нових СРТ, с једне стране, и развоја доктрине за њихову употребу у рату, с друге стране, која је спровођена кроз вишегодишњи еволутивни процес, водила је ка квалитативној промени у стратегији и ратној доктрини САД и неких других земаља. Та промена испољена је у измењеној структури, техничкој опремљености и стручној оспособљености оружаних снага и предвиђеном начину њиховог ангажовања у извођењу ратних дејстава.

Информатичка средства су омогућила, према америчким теоретичарима информатичког рата, демасификацију живе силе и борбених средстава на бојном пољу, тј. да се решења у ратном сукобу траже првенствено кроз борбу у „петој димензији“ (у електромагнетном спектру) и дејствима са дистанце. На основу таквог полазишта, планири и војни стратежи САД и НАТО-а уводили су у теорију и праксу нове доктринарне концепте и нове стратегијске погледе, који су проширили управо из увођења у оперативну употребу средстава информатичких технологија или која функционишу на основу тих технологија. Ваздушно-копнена битка (ВКБ) и *FOFA (Follow-on Forces Attack)*, као и стратегија информатичког рата, резултат су тих погледа и тих технологија.

Доктринарни концепти ВКБ и *FOFA* били су развијени првенствено за евентуални велики рат у Европи. Према тим концептима, у случају избијања таквог рата снаге НАТО-а би главне ударе усмериле на војне објекте у дубини противникове територије, укључујући концентрације трупа и трупе у покрету (снаге другог и наредних ешелона), ради спречавања њиховог подилажења и приближавања фронта, а тиме и увођења у борбу. За то је, првенствено, требало да послуже ракетна борбена средства – вођене и самонавођене ракете и касетне бомбе. Изоловане противникове снаге на бојишту (први ешелон армија и фронта) биле би такође изложене масовним ударима тим оружјима и спречене да евентуално напредују у дубину територије НАТО-а, а затим редом уништаване. Масовно ангажовање живе силе и борбене технике у непосредном судару снага на фронту, на тај начин, било би надомештено масовном употребом ватре, која би се остваривала садејствима са већих удаљења.

Такве замисли, објективно, могле су да настану само у случају поседовања средстава којима се могу остварити. Изоловање противникових снага на фронту и у непосредној дубини могло је да се по-

стигне и употребом нуклеарног оружја, али стратеги САД и НАТО-а желели су да избегну његову употребу. Уместо на нуклеарно оружје, војни стратеги и планери САД и НАТО-а, у градњи својих визија великог рата у Европи, ослонили су се на конвенционална оружја која се могу масовно и, истовремено, селективно лансирати са удаљења од 30 до 200 km од линије фронта.

Артиљеријско-ракетни удари, према замисли војних планера и стратега САД и НАТО-а, комбиновали би се са употребом средстава за електронско ратовање ради неутралисања и/или уништења непријатељевих командно-информационих система и система противваздушне одбране. Тако је, упоредо с развојем нових СРТ, развијан и *концепт информатичког ратовања* не само у европским геостратегијским условима, већ било где у свету.

Револуционарни развој војне стратегије и ратне доктрине САД убрзан је после великих геостратегијских и геополитичких промена насталих крајем осамдесетих и на почетку деведесетих година. Оне су, у ствари, постепеном еволуцијом, прешле у нови квалитет – у промовисање *стратегије информатичког рата*, која је, према начину извођења, суштински другачија од претходних стратегија САД и других земаља. Стратегија информатичког рата, заснована на новим техничко-технолошким достигнућима, практично је тестирана прво у Рату у Персијском заливу, 1991. године, а затим у „рату на Балкану“, 1999. године, с тим што су у првом случају употребљене и јаке копнене снаге, што је у другом случају изостало. Међутим, и у једном и у другом случају, као и касније (2001), у антитерористичком походу у Авганистану, демонстриран је нови, суштински измењени начин ратовања.

Нови видови ратних дејстава

Према новим техничко-технолошким достигнућима и развоју војне мисли сарадници Ваздухопловног универзитета РВ САД дефинисали су и *нове видове ратних дејстава* или *нове просторе ратовања* (*new warfare areas*), од којих се неки, иако су другачије интерпретирали, термилошки подударају са одговарајућим принципима ратне вештине⁸ КоВ САД усвојеним деведесетих година и озваниченим у новим борбеним правилима. Тако су као нови видови ратних дејстава промовисани: прецизан удар, информатичко ратовање, доминантан маневар и свемирско ратовање.

Прецизан удар (*Precision strike*). Према формалном и суштинском интерпретирању, тај појам је много више од физичког удара пројектила у циљ. Под њим се подразумева способност здружених

⁸ У америчкој војној терминологији „принципи рата“ (*principles of war*). У основном борбеном правилу КоВ САД *ФМ 100-5*, на пример, као један од тих принципа наводи се и „прецизност дејства на циљ“.

војних састава да лоцирају, осматрају, разликују и прате циљеве, да обаве њихову селекцију, да организују и употребе одговарајуће системе, и да изазову жељене ефекте, процене резултате дејства и поново нападну одлучујућом брзином и надмоћним оперативним темпом, према потреби, у једном циклусу током целокупног опсега војних операција.⁹ Прецизни удар, у ствари, огледа се у великим могућностима за осматрање, проналажење и праћење циља; брзини обраде података и ширења комуникација, и постојању и коришћењу платформи за ношење и лансирање оружја прецизног дејства и система за њихово навођење на циљ. Применом тог вида дејства драматично је повећана могућност уништења циљева стратегијског и оперативно-тактичког значаја уз готово незнатно ангажовање снага и средстава. На пример, Тофлерови наводе да је 1881. године британска флота испалила 3.000 граната на египатска утврђења у близини Александрије, а свега 10 граната је погодило циљеве. На почетку рата у Вијетнаму, амерички пилоти су извели 800 полетања и изгубили 10 авиона у покушајима да сруше мост Тханк Хоа. Касније су четири авиона F-4, опремљена „паметним“ бомбама, срушила мост у једном налету, и то без губитака. „Данас, један авион F-117 у једном налету и са једном бомбом може да постигне оно што је авиону F-17 било потребно 4.500 полетања и 9.000 бомби у Другом светском рату или 95 полетања и 190 бомби у вијетнамском рату“, наглашавају Тофлерови.¹⁰

Сарадници Ваздухопловног универзитета РВ САД такође сагледавају тај аспект, с нагласком да је 8. америчка ваздухопловна армија током 1943. године напала свега 50 стратегијских циљева, док су мултинационалне ваздухопловне снаге само у прва 24 часа „Пустинске олује“ напале 150 стратегијских циљева, што нису крајње могућности. „У наредних 25 година можда ће моћи да се нападне 500 или 1.000 циљева у првих неколико минута кампање и непријатељ доведе у стратегијску парализу“, нагласили су сарадници наведеног универзитета.¹¹

Информатичко ратовање (Information warfare). Током деведесетих година 20. века у америчкој војној штампи било је веома много речи о два појма која, у суштини, имају исто значење, али се односе на различит ниво посматрања и догађања – о *информатичком рату* и о *информатичком ратовању*. Први се односи на врсту рата који се теоријски обликује на основу нових, информатичких технологија и у пракси спроводи помоћу таквих средстава на највишем стратегијском нивоу, а други – на коришћење тих средстава од стране главних и здружених команди у извођењу ратних дејстава на оперативном и тактичком нивоу. Информатичко ратовање, као посебан вид ратних

⁹ Према публикацији Joint vision 2020, US Government Printing Office, Washington, D.C., June 2000, p. 12.

¹⁰ Alvin and Heidi Toffler, *War and Anti-War*, Little, Brown and Co, Boston, 1993, p. 73.

¹¹ *Battlefield for the Future – 21st Century Warfare Issues*, Air University Press, Maxwell Air Force Base, September 1995, p. 15.

дејстава, управо на оперативно-тактичком нивоу испољава свој револуционарни карактер у погледу начина вођења рата, јер се баш на том нивоу користе технологије које драматично мењају оперативне поступке. Суштину овог вида ратних дејстава, наиме, чине информације и средства која се користе за њихову обраду и дистрибуцију, тј. средства помоћу којих се традиционално бојно поље претвара у *дигитализовано бојиште*. Информације, њихова обрада и комуникацијске мреже, како се наглашава у америчкој војној штампи, постали су срж сваке војне активности. Омогућили су добијање података готово у реалном времену и драматично смањење времена потребног за процену ситуације и доношење одлука, издавање наређења и „упућивање“ (прецизно вођење) оружја на циљ, што је суштина информатичког ратовања на оперативно-тактичком нивоу. Информатички рат и информатичко ратовање могли би да асоцирају на манипулисање информацијама независно од оружане борбе. Међутим, реч је само о *коришћењу средстава савремених технологија којима се револуционарно мења начин вођења рата*.

Доминантни маневар (Dominating maneuver). Маневар је увек био један од главних принципа ратне вештине не само САД него и многих других земаља. Међутим, савремена техничка достигнућа која су водила ка новој војној револуцији омогућила су (када је реч о оружаним снагама САД) да се он спроводи у глобалним размерама, у релативно кратком временском периоду и са знатно мање снага потребних за остварење стратегијског циља. Тако се под доминантним (стратегијски) маневром, према америчком поимању тог појма, подразумева могућност таквог „позиционирања одређених елемената војне силе, интегрисаних са елементима прецизног дејства, одакле могу да нападну кључне објекте, слома непријатељев центар гравитације и остваре циљеве војне кампање или рата у целини“.¹²

Свемирско ратовање (Space warfare). Развој нових технологија, током векова, утицао је не само на ширење и повећање дубине фронта и позадине него и на „освајање“ простора који раније нису коришћени у војне сврхе. Тако су, на пример, у првој половини 20. века дејства са копна и са мора пренета у ваздушни простор, а у другој половини 20. века *свеукупним „борбеним простором“ (Battle space) обухваћена је и пета димензија – космос или васиона*. То је понукало сараднике Ваздухопловног универзитета РВ САД да дефинишу нов вид ратних дејстава – *свемирско ратовање*. У питању су, у ствари, војне акције и операције које се одвијају у космосу и/или из космоса према осталим димензијама простора у којима се воде борбена дејства. Главно средство свемирског ратовања су *сателити*. Опремљени су радио-електронским и сензорским уређајима који им омогућавају, широм света, успостављање и одржавање веза са командним центрима

¹² Исто, стр. 84.

ених нивоа, добијање и пренос обавештајних података о статичним и покретним циљевима у свим димензијама „борбеног простора“ у готово реалном времену, праћење метеоролошке ситуације и, у вези с тим, успешно усмеравање (навођење) авиона и ракета на циљ, и друго. За борбу против противникових сателита они могу да буду опремљени и одговарајућим врстама оружја – радиофреквентним оружјима велике снаге, ласерима велике енергије, честицама зрака или кулицама, и слично. Сателити могу да буду коришћени и као лансери оружја класе космос – земља (море), а концепт противсателитске борбе обично се комбинује са концептом противракетне одбране (Реганов „рат звезда“, на пример).

Преношење војних операција из ваздушног простора у космос утицало је не само на проширење „борбених простора“, а тиме и на карактер и размере војних операција, него и на организацију и намену оружаних снага великих сила. У војној штампи САД, на пример, говори се о спајању ваздухопловних и васионских снага или њихових делова, а у оквиру оружаних снага Руске Федерације формиран је нови род војске – *Космичке снаге*, са задатком да „обезбеде сателитску навигацију, комуникације и метеоролошку, топографску и геодетску подршку војним командантима“, каже А. Перминов.¹³ Питање освајања космоса и његовог коришћења у војне сврхе, међутим, много је шире од активности релативно малог броја стручњака ангажованих на припреми, лансирању и руковању сателитима у космосу. Оно обухвата читав склоп инсталација и постројења, у које су укључени космодроми, опитни и школски центри, и друго (шема 1).

Наведена четири вида ратних дејстава – прецизан удар, информатичко ратовање, доминантан маневар и свемирско ратовање, значајна су новина у стратегији и ратној доктрини Сједињених Држава. Они су резултат нових, информатичких технологија, с тим што су настали еволутивним путем да би у одређеној фази прерасли у нови квалитет. Прецизан удар, на пример, омогућен је развојем и применом савремених средстава за осматрање и обавештавање и уређаја за вођење и самонавођење пројектила на циљ. Нове, информатичке технологије значајно су повећале моћ психолошког и другог „меког“ деловања на противника, док је доминантан маневар, у основи, одраз значајно повећаних маневарских и других могућности оружаних снага Сједињених Држава. Сателит, као главно средство „свемирског ратовања“ (војне акције у и из свемира), без електронских и других уређаја не би имао никакву војну улогу.

Војни стратеги САД, приликом планирања и извођења операција, наведене видове ратних дејстава, у начелу, интегришу у јединствену стратегију, која се најчешће изражава кроз концепт „дејства са дистанце“. Неки од тих видова дејстава може да буде предузет и само-

¹³ Anatoly Perminov, *Russia's Space Shield*, „Military Parade“, January 2002, pp. 12–14.

стално, али је то више изузетак него правило. Такав изузетак се односи, углавном, на информатичко ратовање, које се предузима и води пре, за време и после прецизног удара.

За наведене видове ратних дејстава посебно је карактеристично то што се њима, кроз конкретну примену, практично бришу традиционалне границе између појединих грана ратне вештине – стратегије, оператике и тактике. Прецизан удар, на пример, предузет са удаљења 100, 200 или више километара изводи се против циљева који имају и стратегијски и тактички значај, а сателити наводе пројектиле на те циљеве, не одређујући њихов значај, и обезбеђују потребне податке командама и штабовима свих нивоа. Такође, прецизним ударом, као главним чиниоцем дејства са дистанце, брише се линија између фронта и позадине и читава противникова територија се претвара у јединствено ратиште. Све то чини суштинску, револуционарну промену у начину вођења рата како је у војној стратегији САД предвиђено и у њеном спровођењу већ виђено.

Центар гравитације или главни стратегијски циљ

Готово традиционално, за онога ко рат планира и отпочиње, главни ратни циљ било је освајање територије друге државе (држава) и извлачење материјалних користи. Пошто су оружане снаге противника биле главна препрека за остварење тог циља, управо су оне биле главни објекат напада или главни стратегијски циљ, односно поразом противникових оружаних снага стварани су услови за остваривање *ратног циља*, како у војном, тако и у политичком и економском смислу. У измењеним условима и другачијем поимању рата, за постизање жељеног циља није приоритетно освајање и физичко запоседање туђе територије. Главни циљ може да се постигне и тако „што ће се противник приволети да чини оно што ви желите када не жели то да чини“.¹⁴

Избор главног објекта напада или *стратегијског центра гравитације*, у покушају да се противник приволи да „чини оно што ви желите да чини...“, више не морају да буду – и према америчким војним теоретичарима најчешће нису – оружане снаге. Центар стратегијске гравитације могу да буду и други елементи националне моћи и утицаја, као што су политичко и војно руководство противничке земље или његово становништво. Оружане снаге могу да буду ако не споредан циљ, оно крајњи објекат напада.

Сарадници Ваздухопловног универзитета РВ САД сматрају, на супрот Клаузевицу, да *уништење непријатељеве војске није суштина рата и главни објекат дејства*, „суштина рата је убедити непријатеља да *прихвати ваш став*, а уништење његових снага није најбољи начин

¹⁴ *Battlefield for the Future*, исто, стр. 109.

за постизање циља. У крајњем, то може да буде чак и непотребно губљење времена и енергије". Тофлери такође сматрају да је „мозак“ једне земље, тј. њено руководство, објекат чијим се овладавањем парализује њен стратегијски систем, а то се може постићи и „меким, невојним средствима“.¹⁵

Међутим, један од сарадника Ваздухопловног универзитета РВ САД, пуковник Ворден, наглашава да постоје разни начини да се противник принуди да „чини оно што ви желите да чини“, и наводи три таква начина: 1) учинити да његов отпор у политичком, економском и војном погледу буде прескуп и тако га принудити да одустане од отпора; 2) спречити непријатеља да предузме неприхватљиве радње наметањем стратегијске или оперативне парализе, и 3) потпуно га уништити.¹⁶

У својој политици и стратегији САД током „хладног рата“, а нарочито после њега, практично су примењивале сва три начина да би „приволеле“ руководства земаља које су сматрале својим противницима или које су својим мерама и акцијама угрожавале мир у региону и претиле националној безбедности САД „да чине оно што оне желе да чине“. Увођење политичке и економске блокаде, на пример, мера је којом се отпор противника чини „прескупим“ и доводи у питање његов опстанак. Комбиновање тих мера са демонстрирањем силе, војном претњом и, евентуално, повременим ударима по одабраним циљевима, предузимано је ради „стратегијске и оперативне парализе“ противника. Најдрастичнији начин на који су САД настојале да „приволе“ противника да „чини оно што ви желите да чини“ јесте непосредна употреба војне силе ради његовог „потпуног уништења“. Тај последњи метод САД примењивале су, у начелу, пошто би исцрпле методе и средства у примени прва два начина „убеђивања“ противника. Међутим, употреба војне силе није усмеравана непосредно на „центар гравитације“ (руководство противничке земље), већ пре на његово окружење: становништво, инфраструктуру (војну и другу) и друге чиниоце националне моћи и утицаја на унутрашња кретања.

Војна стратегија Сједињених Америчких Држава за 21. век

После великих геополитичких и геостратегијских промена насталих крајем осамдесетих и на самом почетку деведесетих година 20. века, код многих научника, јавних радника и футуролога превладала је мисао о будућем хармоничном развоју савременог света, настанку трајног мира и просперитета, што се релативно брзо показало као

¹⁵ Alvin and Heidi Toffler, *War and Anti-War*, p. 104.

¹⁶ Col. John A. Warden, *Air Theory for the Twenty-First Century*, Battlefield for the Future, pp. 103-124.

илузија, каквих је било и раније.¹⁷ Та мисао је, у суштини, грађена у оквиру тзв. новог светског поретка, али се брзо „утопила“ у мноштву етничких и верских сукоба, локалних и регионалних ратова и страних војних интервенција, организованом и на широким основама постављеном тероризму, појавама неофашистичких и ултралевичарских и милитантних покрета и разна фундаментализама.¹⁸ Тако је релативно краткотрајна еуфорија о хармоничном развоју савременог света замењена опрезом, па и страховањима од могућих нових сукоба разноврсног карактера, размера и интензитета.

Скоро је извесно да ће и 21. век бити прожет ратовима различитих врста, димензија и интензитета. Међутим, тешко је предвидети какви ће ти ратови бити, којим средствима ће се водити и које ће се методе користити, наочито ако се узме у обзир да ће 21. век, као и претходни, имати сто година и да су промене у констелацији снага, техничким иновацијама итд. све убрзаније а често и непредвидиве. Реално је очекивање да ће промене у свим областима људских делатности, па и у ратоводству, бити веће и много брже него у 20. веку. Због тога и војни стратегији САД, једине преостале светске суперсиле, пројектовање слике рата и формулисање стратегије и ратне доктрине углавном ограничавају на почетак 21. века, тј. на његов први квартал.

Потреба за освртом на предвиђену стратегију САД у 21. веку произилази из чињенице да су принципе војне стратегије готово увек формулисали војни теоретичари водећих светских сила. У време „хладног рата“ то су били политички и војни стратегији САД и СССР-а, а *после „хладног рата“ главне смернице у даљем развоју војне стратегије и ратне доктрине дају Сједињене Америчке Државе.*¹⁹ Остале земље или прихватају америчку стратегију и покушавају да се уклопе у њу или се припремају за евентуално супротстављање таквој стратегији.

Током првих десет година после „хладног рата“ Сједињене Државе су се афирмисале као једина и неприкосновена светска политичка, економска и војна суперсила. Оне поседују најјачу и најсавременију

¹⁷ Први светски рат, на пример, означен је као „рат свих ратова“, а Други светски рат – према Ф. Рузвелту – требало је „да оконча систем унилатералне акције“ и да означи „успостављање универзалне организације мирољубивих земаља и почетак изградње нове структуре трајног мира“, што се, на жалост, није десило.

¹⁸ У Годишњаку Међународног института за истраживање мира из Стокхолма (*SIPRI*) за 2001. годину наведено је да је у једанаестогодишњем периоду после „хладног рата“ (1990 – 2000) било 56 великих оружаних сукоба на 44 локације. Само у 2000. години, према том извору, било је 25 великих оружаних сукоба (пренетих из претходне године и новостворених) на 23 разне локације широм света (*SIPRI Yearbook 2001*, Oxford University Press, p. 52).

¹⁹ Релативно кратко време после окончања „хладног рата“, стручњаци САД почели су да размишљају о рату у 21. веку. Генерал Гордон Саливан, тадашњи начелник Генералштаба КоВ, најавио је у марту 1994. кампању за стварање „Војске 21. века“ (*Army XXI*), а готово истовремено покренута је дискусија о тзв. информатичком рату или рату у информатичком добу (G.R. Sullivan and J.M. Dubic, *War in the Information Age*, „Military Review“, 4/94).

опремљену војску,²⁰ која је стратегијски распоређена у свим светски важним регионима света или је оријентисана према њима. На челу су најјаче војно-политичке коалиције – Северноатлантског савеза, који, у основи, прихвата и следи њихову војну стратегију и ратну доктрину. Сем очувања властитог националног суверенитета и територијалног интегритета, САД испољавају намеру да и у 21. веку самостално и/или са својим савезницима и пријатељским земљама утичу на међународна кретања, с нагласком на очувању мира и безбедности и промовисању демократских вредности, што уграђују, као циљеве, у стратегију националне безбедности и у војну стратегију. Суштина стратегије националне безбедности САД, наиме, заснива се на идеји да Америка мора бити ефикасна у иностранству и безбедна код куће, при чему се од оружаних снага најчешће захтева:

- способност истовременог вођења и добијања два већа регионална рата;
- одржавање војне техничко-технолошке супериорности у односу на било ког противника;
- међувидовско, међуагенцијско и мултинационално ангажовање у ратним операцијама и операцијама које нису ратне;
- постизање максималних резултата у тим операцијама уз минималне личне губитке.

Испуњавање наведених захтева и обликовање војне силе за наредни период, ипак, биће подређено конкретним политичким потребама и међународним условима. Крајем 20. века, наиме, амерички стратези и војни аналитичари процењивали су да у наредном средњорочном периоду – до 2010, можда чак и до 2020. године – Сједињене Државе неће имати адекватног противника и да у том периоду неће бити великих оружаних сукоба. Због тога, развој својих снага и начине њихове оперативне употребе усмеравају ка вођењу мањих и већих локалних и регионалних ратова, којих – према њиховим проценама – може да буде у разним деловима света, пре свега у Азији. Конкретније, у војној стратегији САД усвојеној за период после „хладног рата“ и за 21. век, означеној као „стратегија флексибилног и селективног ангажовања“, од оружаних снага САД захтева се да самостално и/или у сарадњи са оружаним снагама савезничких и пријатељских земаља истовремено воде *два већа регионална рата*. Могући противници у таквим ратовима јесу земље које својим поступцима угрожавају или, према проценама америчких стручњака, могу да угрозе интересе и безбедност САД и њихових савезника. После 11. септембра 2001. то првенствено могу да буду земље које промовишу и подржавају међународни тероризам. Амерички војни стратези и аналитичари проце-

²⁰ Када се узму у обзир „тоталне снаге“ САД (активна војска, резервне компоненте и цивилни састав на служби у оружаним снагама – 1.450.000, 890.000 и 720.000 респективно), оружане снаге САД крајем 20. века биле су прве у свету и квантитативно, а не само квалитативно.

њују да ће ту супериорност САД задржати наредних 10–15, а можда и 20 година. Због тога се од оружаних снага САД готово захтева да задрже што дуже технолошку предност. То се потенцира нарочито када је реч о *информатичком рату*, који ће, према америчким војним стручњацима, бити главни вид рата који ће оружане снаге САД водити у 21. веку. Да би то обезбедиле додељују им се све већа новчана средства. Од 2000. буџетске године, наиме, војни буџет САД повећава се просечно по стопи од пет одсто годишње. Та повећања углавном се односе на истраживање, развој и производњу (набавку) нових СРТ, а за то су САД из свог војног буџета у 2000. години издвојиле око 100 милијарди долара (40 за истраживање и развој и око 60 милијарди за набавке наоружања и војне опреме).

Међувидовске или здружене војне операције нису новина у америчкој војној стратегији, али се у садашњим условима – на основу достигнућа везаних за војне технологије – постављају готово као неизбежност. Међутим, још значајније је то што информатички тип рата или *рат у информатичком добу* „*намеће потребу да у припремама за рат и у вођењу рата све више учествују и цивилне* (владине и невладине) *структуре*, на националном и на мултинационалном нивоу“.²¹ Према америчким стратезима, наиме, оружане снаге нису једини носилац борбе у савременом рату. У напорима усмереним ка сламању противника и његове воље за отпором ангажују се разни елементи националне моћи, а оружане снаге су један од тих елемената.

Сједињене Америчке Државе у спровођењу своје националне и војне стратегије рачунају на *војно савезништво*. У периоду после „хладног рата“ и у стратегији САД за 21. век наглашен је тај ослонац, чак и више него у време „хладног рата“. Главни стуб тог ослонца је, свакако, Северноатлантски савез. У заштити својих националних интереса и у остваривању стратегијских циљева, међутим, САД настоје да добију подршку (и обезбеде непосредно учешће) и других земаља. Стога, америчку стратегију за 21. век карактерише, поред осталог, захтев за *вишевидовско*, *вишеагенцијско* (међуресорско) и *мултинационално ангажовање* у локалним и регионалним ратовима, мировним и другим операцијама.

Један од наведених захтева америчке војне стратегије за 21. век јесте и *постизање максималних резултата уз минималне личне губитке*. Тај захтев се заснива на техничко-технолошким достигнућима, тј. на могућности видова оружаних снага САД да се ангажују на одабраним циљевима на читавој територији противника, укључујући његова средства у системима командовања и руковођења и ПВО и ПРО си-

²¹ „На бојном пољу, стара традиционална подела између војника и политичара више не постоји. Рат није више само супротност миру; рат је испреплетаност феномена између којих се не могу одвојити они који потичу од војника од оних који потичу од политичара. Рат се одвија без фронта и позадине, понекад и без војника“, каже се у једном званичном документу Пентагона (P1/02).

етемима, као и групације противникових оружаних снага. Наведени захтев резултат је и настале војно-политичке ситуације, тј. схватања и процена америчких политичких и војних стратега с ким, где и против кога ће Сједињене Државе ратовати у 21. веку. Могућностима снага САД да нанесу ударе са великих удаљења и са великих висина по стратегијским циљевима или центрима гравитације у земљама које немају снаге и средства да спрече или да одбију такве ударе обезбеђује се, начелно, испуњавање тог захтева. Неизвесно је, међутим, да ли би тај захтев могао да се испуни у случају оружаног сукоба између противника једнаке или приближно једнаке војне моћи и техничке опремљености њихових оружаних снага.

Три нивоа или три „таласа“ рата

Супружници Тофлер, у својим познатим делима *Три таласа (Three Waves)* и *Рат и противрат (War nad Anti-war)*, наводе да је свет у свом привредном и друштвеном развоју прошао кроз свега две епохе или две велике цивилизације: аграрну и индустријску, и да је средином седамдесетих година 20. века ушао у трећу – информатичку епоху. Прелази из једне у другу епоху обележени су појавама квалитативно нових средстава за производњу, која су утицала на организацију рада и начин обликовања производа. Сличне промене пратиле су и промене у војној сфери. Према Тофлеровима, у „првом таласу“ рата (у првом таласу промена у средствима и начину вођења рата), који је трајао више од 10.000 година, доминантно су коришћена примитивна средства, а у другом – ватрена оружја и моторна средства транспорта. У „трећем таласу“ доминантну улогу имаће средства информатичких технологија и он, према њиховим предвиђањима, неће трајати дуже од 75 до 100 година. Међутим, ниједна од наведених епоха није била „чиста“. Индустријска епоха, на пример, задржала је елементе аграрне епохе, док ће информатичка епоха садржати елементе и аграрног и индустријског доба. Слично је и када је реч о рату, средствима којима се ратује и начину на који се користе. У индустријском добу, на пример, народи и државе нису ратовали само ватреним оружјем и моторизованим средствима већ и средствима аграрне епохе. У информатичком добу ратови, уколико буду вођени, неће се водити само средствима развијеним на основу најновијих, информатичких технологија него и средствима карактеристичним за индустријску епоху; у неким случајевима чак и примитивним средствима из раног аграрног периода.

Као једина светска суперсила, САД у првој деценији после „хладног рата“ тестирале су стратегију информатичког рата углавном у ратовима против земаља другог (индустријски) „таласа“ и у тзв. асиметричним условима ратовања, са унапред предвидивим последицама и исходима. Неизвесно је, међутим, какав би био и са каквим последицама би се водио рат „трећег таласа“ између земаља приближно једнаке

моћи, техничке опремљености и стручне оспособљености њихових оружаних снага.²² Амерички војни стратеги, међутим, на такав рат не рачунају пре 2010. а можда и 2020. године. Припреме својих оружаних снага усмеравају на учешће у регионалним и локалним ратовима и операцијама без оружане борбе у којима њихова прокламована (и примњена) стратегија, неоспорно, обезбеђује очекиване резултате.

Сједињене Америчке Државе су испољиле настојање да своју стратегију информатичког рата (рат „трећег таласа“) уведу у једино преосталу војно-политичку коалицију – Северноатлантски савез. Стога су инсистирале да европске земље чланице НАТО-а убрзају техничку модернизацију својих оружаних снага како би биле у стању да воде рат информатичког типа, што су оне, начелно, и прихватиле.²³ Земље изван те коалиције доведене су у положај да се могу наћи у једној од најмање две ситуације: 1) да у одређеним условима буду објекат дејства предузетог по моделу стратегије информатичког рата с реално очекиваним последицама и исходима, и 2) да, евентуално, рат воде са земљама из свог окружења које би могле подржати земље „трећег света“. У првом случају морале би да се припремају за одбрану од напада средствима информатичких технологија која, по правилу, не поседују или их немају у довољним количинама и довољно софистицирана, а у другом случају морале би да се припремају за евентуални рат са својим окружењем чији би карактер (са становишта техничке опремљености оружаних снага окружења) одредило управо то окружење. У оба случају нашле би се у веома тешком положају, поред осталог и због тога што се у савременим условима регионални сукоби интернационализују и ратови „другог таласа“ претварају у ратове „трећег таласа“ које намећу интервентне снаге. Због тога земље изван наведене војне коалиције траже начине за избегавање рата и за очување своје безбедности од угрожавања споља.

*

* *

²² Ратни футуролози „трећег таласа“ обично описују борбе између једнако опремљених и обучених армија као „кибернетски рат“, чију динамику тек треба схватити. Тај рат ће, вероватно, бити заснован на информатичким системима, уместо на квантитативном односу снага израженом бројем борбених елемената супротстављених снага на бојишту.

²³ У време ваздухопловне кампање НАТО-а против СР Југославије (1999) потврђено је да оружане снаге европских земаља НАТО-а знатно заостају у техничкој опремљености за оружаним снагама САД, па су Сједињене Државе инсистирале да се тај „јаз“ отклони и да се техничка опремљеност оружаних снага европских земаља чланица НАТО-а што пре доведе приближно на ниво техничке опремљености оружаних снага Сједињених Држава.

Двадесети век, нарочито његова друга половина, био је век великих, револуционарних промена у свим сферама друштвеног живота, укључујући привредну и војну сферу. Доминантан утицај на те промене имала су нова техничко-технолошка достигнућа и њихово наменско коришћење. Међутим, технолошка достигнућа и техничке иновације нису једнако и истовремено утицали на те две сфере: у привреди је током друге половине 20. века дошло до једне, а у војсци до две технолошке револуције – нуклеарне и информатичке. То није изузетак, јер је и раније било случајева да се војне технолошке револуције нису подударале временски и по начину испољавања. Изум и производња барута и експлозива, на пример, водили су ка много већим променама у војсци и ратоводству уопште него у привреди.

Освајање нуклеарне енергије и њена почетна примена у војне (ратне) сврхе чинили су, неоспорно, новину без преседана и битно су утицали на развој војне мисли, на конкретне припреме војске и на израду планова за њено евентуално ангажовање у рату. Иако је нуклеарно оружје, као главни изданак нуклеарне енергије, употребљено у рату само једном, његов утицај на војску и на слику и карактер рата имао је суштински значај, који ће се, вероватно, трајно испољавати. Нуклеарна енергија, међутим, није тако снажно и далекосежно утицала на привреду – на развој средстава за производњу и на начин производње. Изградња нуклеарних електрана и примена нуклеарне енергије у неким непривредним делатностима (медицини, на пример) није добила размере које заслужују епитет „револуционарне“. За разлику од нуклеарне технологије, информатичка технологија је изазвала револуционарне промене и у цивилној (не само производној) и у војној сфери.

Сједињене Америчке Државе су биле пиониер у војној примени средстава ратне технике развијених на основу информатичких технологија, па отуда и у увођењу тзв. револуције у војне послове. Оне су развиле и стратегију употребе тих средстава, што подразумева, поред осталог, више технике а мање људства, и мање енергије а више знања.

Стратегију информатичког ратовања, коју промовишу и практично тестирају Сједињене Државе, прво су – са становишта опремања оружаних снага и предвиђаног начина њихове употребе у рату – прихватиле земље које су закорачиле у информатичко доба, а затим се ширила и према другим земљама и деловима света. Као што је током тзв. индустријске епохе ратна вештина, коју су промовисали војни мислиоци водећих светских сила примерено тој епохи, стално еволуирала упоредо с развојем нових средстава ратне технике (аутоматско малокалибарско оружје, оклопна борбена средства, борбена авијација) и просторно се ширила, тако ће, вероватно, и у информатичком добу војна стратегија коју промовишу Сједињене Државе, као водећа светска сила, еволуирати и просторно се ширити како у теоријском, тако и у апликативном смислу. Међутим, ратови се у 21. веку

неће водити у истим геополитичким и геостратегијским условима, ни-
ти истим високо софистицираним средствима ратне технике. Ако бу-
ду вођени, водиће се и средствима и на начине као и у претходним пе-
риодима. Та претпоставка доводи у веома тежак положај земље које
још нису ушле у информатичко доба, јер се могу наћи у ситуацији да
се бране од напада средствима информатичких технологија средстви-
ма карактеристичним за индустријску епоху.